

บทธรรมจกักกัปปวัตตนสูตร

เอวัมเม สุตัง เอกัง สมะยัง ภะคะวา พาราณสียัง วิหะระติ อสิปะตะเน มิคะทาเยฯ

ข้าพเจ้าได้ฟังจากพระผู้มีพระภาคเจ้าอย่างนี้ว่า ในสมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จประทับยับยั้งอยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวันใกล้เมืองพาราณสี ฯ

ตัตระ โข ภะคะวา ปัญจะวัตตคิเย ภิกขุ อามันเตสิ ฯ

ในกาลครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสเตือนสติเหล่าภิกษุปัญจวัตตีย์ให้ตั้งใจฟัง และพิจารณาตามพระดำรัสของพระองค์อย่างนี้ว่า ฯ

เทวเม ภิกขเว อันตา ปัพพะชิตะเน นะ เสวิตัพพา

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บรรพชิตไม่ควรปฏิบัติให้หนักไปในส่วนที่สุด ๒ อย่าง คือ

โย จายัง กามะสุขัลลิกานุโยโค *โน คัมโม โปถุชชะนิโก อะนะริโย อะนัตตะสัฏฐิโต

การประพฤติดุปฏิบัติตนเพื่อแสวงหาความสุขอยู่ใน รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสที่น่ารักน่าปรารถนา ซึ่งเป็นธรรมอันเลว เป็นเหตุให้ต้องมีบ้านเรือน เป็นธรรมของคนผู้ครองเรือนผู้หนาไปด้วยกิเลส ไม่ใช่ธรรมอันจะนำจิตใจออกจากกิเลส ไม่เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติเพื่อให้จิตหลุดพ้นจากกิเลสเครื่องรัดจิตใจทั้งหลาย นี้อย่างหนึ่ง

โย จายัง อัตตะกิลละมะถานุโยโค ทุกโข อะนะริโย อะนัตตะสัฏฐิโต ฯ

และอีกอย่างหนึ่ง คือ การประพฤติดุปฏิบัติด้วยการทรมาณร่างกายให้ได้รับความลำบาก ซึ่งมีแต่ทำให้ใจเป็นทุกข์ทรมาณอย่างเดียว ไม่เป็นทางนำจิตใจออกจากกิเลส และไม่เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติเพื่อให้จิตหลุดพ้นจากกิเลสเครื่องรัดจิตใจทั้งหลาย ฯ (หรืออีกนัยหนึ่งคือ เร่งหักโหมปฏิบัติธรรมจนเกินกำลัง เพื่อหวังจะได้บรรลุมรรคผลเร็ว ฯ)

เอเต เต ภิกขเว อุโภ อันเต อะนะปะคัมมะ มัจฉิมา ปะฏิปะทา ตะถาคะเตนะ อะภิสัมพุทธา

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตถาคตได้รู้ข้อปฏิบัติอันเป็นทางสายกลาง โดยไม่เข้าไปใกล้ส่วนที่สุด ๒ อย่างนั้นแล้ว ด้วยปัญญาอันยิ่ง

จักขุกระณะ ญาณะกระณะ อุปะสะมาเย อะภิญญาเย สัมโพธายะ นิพพานายะ สังวัตตะติ ฯ

ข้อปฏิบัติอันเป็นทางสายกลางนั้น สามารถทำดวงตา คือ ปัญญา ทำญาณเครื่องรู้ ให้เป็นไปเพื่อใจสงบระงับจากกิเลส เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความรู้ดี และเพื่อทำให้กิเลสดับไปจากจิตคือเข้าสู่พระนิพพาน ฯ

กะตะมา จะ ส่า ภิกขเว มัจฉิมา ปะฏิปะทา ตะถาคะเตนะ อะภิสัมพุทธา จักขุกระณะ ญาณะกระณะ อุปะสะมาเย อะภิญญาเย สัมโพธายะ นิพพานายะ สังวัตตะติ ฯ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อปฏิบัติอันเป็นทางสายกลาง ซึ่งสามารถทำดวงตา คือ ปัญญา ทำญาณเครื่องรู้ ให้เป็นไปเพื่อใจสงบระงับจากกิเลส เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความรู้ดี และเพื่อทำให้กิเลสดับไปจากจิตคือเข้าสู่พระนิพพาน ที่ตถาคตรู้แล้วด้วยปัญญาอันยิ่งนั้น คือการปฏิบัติอย่างไร?

อะยะเมวะ อะริโย อัมมัญจิกโก มัคโค ฯ

ข้อปฏิบัติอันเป็นทางสายกลางนี้ คือ ทางนำไปสู่ความไกลจากกิเลสเครื่องรัดจิตใจทั้งหลาย มี ๘ อย่าง ฯ

บทธัมมจักกัปปวัตตนสูตร

เสวยเยติทัง

ข้อปฏิบัติเหล่านี้คือ

- สัมมาทิฏฐิ

ปัญญาอันเห็นชอบ (คือ เห็นอริยสัจ)

- สัมมาสังกัปป

ความดำริชอบ (คิดจะออกจากกาม ไม่คิดอาฆาตพยาบาท ไม่คิดเบียดเบียน)

- สัมมาวาจา

วาจาชอบ (ไม่พูดโกหก ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดคำส่อเสียด ไม่พูดเพื่อเจ้าเลวไหล)

- สัมมากัมมันโต

การงานชอบ (เว้นจากการทุจริต เช่น โกงแรงงานเขาเป็นต้น และทำการงานที่ไม่มีโทษ)

- สัมมาอาชีโว

การเลี้ยงชีวิตชอบ (ทากินโดยไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดศีล ไม่ผิดธรรม ไม่ผิดประเพณี)

- สัมมาวายาโม

ความเพียรชอบ (เพียรละชั่ว ประพฤติดีเพื่อให้มีคุณธรรมประจำใจ และเพื่อให้ได้คุณธรรมสูงยิ่ง ๆ ขึ้นไป)

- สัมมาสะติ

การระลึกชอบ (ระลึกนึกถึง อนุสสติ ๑๐ ประการ มีพระนิพพานเป็นที่สุด และระลึกในมหาสติปัฏฐาน ๔)

- สัมมาสะมาธิ ฯ

การตั้งจิตไว้ชอบ (การทำสมาธิให้อารมณ์ตั้งมั่นในอนุสสติ ๑๐ ประการนั้น) ฯ

(หรือกล่าวโดยย่อ มรรค ๘ ประการนี้ก็คือ ศีล สมาธิ ปัญญา)

อะยัง โข ส่า ภิกขเว มัชฌิมา ปะฏิปะทา ตะตะเตนะ อะภิสัมพุทธา จักขุกระณี ญาณะกระณี อูปะสะมาเย อะภิญญาเย
สัมโพธายะ นิพพานายะ สังวัตตะติ ฯ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ทางเหล่านี้แล คือ ข้อปฏิบัติอันเป็นทางสายกลาง ซึ่งสามารถทำดวงตา คือ ปัญญา ทำญาณเครื่องรู้ ให้เป็นไป
เพื่อใจสงบระงับจากกิเลส เพื่อความรู้อย่างยิ่ง เพื่อความรู้ดี และเพื่อทำให้กิเลสดับไปจากจิตคือเข้าสู่พระนิพพาน ที่ตถาคตรู้แล้วด้วย
ปัญญาอันยิ่ง ฯ

อิทัง โข ปะนะ ภิกขเว ทุกขัง อริยะสัจจัง

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สภาวะเหล่านี้แลเป็นตัวทุกข์อย่างแท้จริง คือ

บทธรรมจกกับปวัตตนสูตร

- ชาตปี ทุกขา
ความเกิดก็เป็นทุกข์
 - ะราปี ทุกขา
เมื่อความแก่เข้ามาถึง ก็เป็นทุกข์
 - ะระณปี ทุกขัง
เมื่อความตายเข้ามาถึง ก็เป็นทุกข์
 - โสกะปริเทวะทุกจะโทมะนัสสูกปายาส่าปี ทุกขา
เมื่อความเศร้าโศก ความร่ำไรร่ำพัน ความเสียใจ และความคับแค้นใจเกิดขึ้นมา ก็เป็นทุกข์
 - อัปปีเยหิ สัมปะโยโค ทุกโข
เมื่อประสบพบกับสิ่งที่ไม่ชอบใจ ก็เป็นทุกข์
 - ปีเยหิ วิปะโยโค ทุกโข
เมื่อพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักที่ชอบใจก็เป็นทุกข์
 - ยัมปิัจจัง นะ ละภะติ ตัมปี ทุกขัง
และแม้คิดปรารถนาอยากได้สิ่งใด แต่ไม่ได้สิ่งนั้นสมปรารถนา ก็เป็นทุกข์
 - สังจิตเตนะ ปัญญาทานักขันธา ทุกขา ฯ
กล่าวโดยย่อแล้วก็คือ การหลงคิดว่าร่างกายเป็นของเราของเขานั้นแล เป็นตัวทำให้เกิดทุกข์อย่างแท้จริง ฯ
- อิทัง โข ปะนะ ภิกขะเว ทุกจะสะมุทะโย อะริยะสังจัง ยายัง ตัณหา
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ตัณหาคือความอยากไม่มีสิ้นสุดที่มีอยู่ในใจนี้แลเป็นต้นเหตุทำให้เกิดทุกข์อย่างแท้จริง
- โปโนภะวิกา นันทราคะสะหะคะตา ตัตตะ ตัตตราภินันทินิ เสยยะถิทัง กามะตัณหา
คือ มีความอยากเวียนว่ายตายเกิดอยู่ร่ำไป และมีความกำหนัดยินดีในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสที่นำปรารถนา
ก็เป็นเหตุให้เกิดทุกข์
- ภะวะตัณหา
สิ่งใดที่ยังไม่มี ก็คิดอยากจะมีขึ้นมา อย่างนี้ก็ทำให้เกิดทุกข์

บทธรรมจกกับปวัตตนสูตร

วิภะวะตังหา

และเมื่อมีทุกอย่างล่มปรารถนาแล้ว ก็อยากจะทำให้ทุกอย่างคงทนอยู่ตลอดไป เมื่อมันจะต้องสลายหายไป ก็ร้อนใจไม่อยากให้เป็นเช่นนั้น อย่างนี้ก็ยังทำให้ใจเกิดทุกข์หนักขึ้นอีก ๆ

อิทัง โข ปะนะ ภิกขะเว ทุกขะนิโรธะ อริยะสังัจจัง โย ตัสสาเยวะ ตณหาเย อเสสังวิราคะนิโรธะ จาโค ปะฏิณิสัสสโก มุตติ อณะลเย โย
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การดับดับตณหาความอยากให้หมดไปจากใจด้วยการ ละ วาง ปล่อย และไม่ติดยินดีพัวพันอยู่กับตณหาความ
อยากนั้นอีกเด็ดขาด คือ การดับทุกข์ให้หมดไปจากใจได้อย่างแท้จริง ๆ

อิทัง โข ปะนะ ภิกขะเว ทุกขะนิโรธะคามินี ปะฏิปะทา อริยะสังัจจัง อยะเยเมวะ อริโย อัญจันติโก มัคโค เสยยะตีทัง สัมมาทิฏฐิ
สัมมาสังกัปปัง สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว สัมมาวายาโม สัมมาสะติ สัมมาสะมาธิ ๆ
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อปฏิบัติเพื่อนำกิเลสให้หมดไปจากใจนี้ มี ๘ อย่าง คือ ปัญญาเห็นชอบ ความดำริชอบ วาจาชอบ การงานชอบ
การเลี้ยงชีวิตชอบ ความเพียรชอบ การระลึกชอบ และการตั้งจิตไว้ชอบ คือ ข้อปฏิบัติเพื่อนำใจให้หมดจากกิเลสและดับความทุกข์
ได้อย่างแท้จริง ๆ

อิทัง ทุกขัง อริยะสังัจจันติ เม ภิกขะเว ปุพเพ อณะนุสัสสเตสุ อัมเมสุ จักขุง อุตตะปาติ ญาถัง อุตตะปาติ ปัญญา อุตตะปาติ วิชชา
อุตตะปาติ อาโลโก อุตตะปาติ ๆ
ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย ดวงตาคือ ปัญญาเห็นธรรม และการกำหนดรู้ความทุกข์รู้เหตุผล ตลอดถึงความรู้แจ้ง และความมีใจสว่าง
ในธรรมทั้งหลายที่ไม่เคยรู้มาก่อน ได้เกิดขึ้นในปัญญาของเราอย่างนี้ว่า "ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ความเศร้าโศก ความรำไรรำพัน
ความเสียใจ และความคับแค้นใจ เป็นตัวทุกข์อย่างแท้จริง" ๆ

ตัง โข ปะนิทัง ทุกขัง อริยะสังัจจัง ปะริชชเยยันติ เม ภิกขะเว ปุพเพ อณะนุสัสสเตสุ อัมเมสุ จักขุง อุตตะปาติ ญาถัง อุตตะปาติ
ปัญญา อุตตะปาติ วิชชา อุตตะปาติ อาโลโก อุตตะปาติ ๆ
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ดวงตาคือปัญญาเห็นธรรมและการกำหนดรู้ ความทุกข์รู้เหตุผล ตลอดถึงความรู้แจ้ง และความมีใจสว่าง
ในธรรมทั้งหลายที่ไม่เคยรู้มาก่อน ได้เกิดขึ้นในปัญญาของเราแล้วว่า "ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย เหล่านี้เป็นต้น อันเป็นตัทุกข์อย่าง
แท้จริงนั้นแล เป็นสิ่งที่ควรกำหนดรู้ตลอดเวลา" ๆ

ตัง โข ปะนิทัง ทุกขัง อริยะสังัจจัง ปะริชชเยยันติ เม ภิกขะเว ปุพเพ อณะนุสัสสเตสุ อัมเมสุ จักขุง อุตตะปาติ ญาถัง อุตตะปาติ
ปัญญา อุตตะปาติ วิชชา อุตตะปาติ อาโลโก อุตตะปาติ ๆ
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ดวงตาคือ ปัญญาเห็นธรรม และการกำหนดรู้ ความทุกข์รู้เหตุผล ตลอดถึงความรู้แจ้งและความมีใจสว่าง
ในธรรมทั้งหลายที่ไม่เคยรู้มาก่อน ได้เกิดขึ้นในปัญญาของเราแล้วว่า "ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย เหล่านี้เป็นต้น อันเป็นตัทุกข์อย่าง
แท้จริงนั้นแล เราได้หยั่งรู้ด้วยปัญญาโดยตลอดแล้ว" ๆ

อิทัง ทุกขะสมุทะโย อริยะสังัจจันติ เม ภิกขะเว ปุพเพ อณะนุสัสสเตสุ อัมเมสุ จักขุง อุตตะปาติ ญาถัง อุตตะปาติ ปัญญา อุตตะปาติ
วิชชา อุตตะปาติ อาโลโก อุตตะปาติ ๆ

บทธรรมจกกับปวัตตนสูตร

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ดวงตาคือปัญญาเห็นธรรม และการกำหนดรู้ความหยั่งรู้เหตุผล ตลอดถึงความรู้แจ้ง และความมีใจสว่างในธรรมทั้งหลายที่ไม่เคยรู้มาก่อน ได้เกิดขึ้นในปัญญาของเราแล้วอย่างนี้ว่า "ต้นเหตุคือความอยากไม่มีสิ้นสุดที่มีอยู่ในใจนี้ เป็นเหตุทำให้ใจเกิดทุกข์อย่างแท้จริง" ฯ

ตั้ง โข ปะนิทัง ทุกขะสละมุทะโย อะริยะสังัจจัง ปะหัตถัพพันติ เม ภิกขะเว ปุพเพ อะนะนุสสุเตสุ อัมเมสุ จักขุง อุตตะปาติ ญาณัง อุตตะปาติ ปัญญา อุตตะปาติ วิชชา อุตตะปาติ อาโลโก อุตตะปาติ ฯ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ดวงตาคือปัญญาเห็นธรรมและการกำหนดรู้ ความหยั่งรู้เหตุผล ตลอดถึงความรู้แจ้ง และความมีใจสว่าง ในธรรมทั้งหลายที่ไม่เคยรู้มาก่อน ได้เกิดขึ้นในปัญญาของเราแล้วว่า "ต้นเหตุคือความอยากไม่มีสิ้นสุดที่มีอยู่ในใจ อันเป็นเหตุทำให้ใจเกิดทุกข์อย่างแท้จริงนั้นนั่นแล เป็นสิ่งที่ต้องละให้ขาด" ฯ

ตั้ง โข ปะนิทัง ทุกขะสละมุทะโย อะริยะสังัจจัง ปะนิทติ (ให้อ่านว่า ปะฮินันติ..Amie) เม ภิกขะเว ปุพเพ อะนะนุสสุเตสุ อัมเมสุ จักขุง อุตตะปาติ ญาณัง อุตตะปาติ ปัญญา อุตตะปาติ อุตตะปาติ วิชชา อุตตะปาติ อาโลโก อุตตะปาติ ฯ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ดวงตาคือปัญญาเห็นธรรมและการกำหนดรู้ ความหยั่งรู้เหตุผล ตลอดถึงความรู้แจ้ง และความมีใจสว่าง ในธรรมทั้งหลายที่ไม่เคยรู้มาก่อน ได้เกิดขึ้นในปัญญาของเราแล้วว่า "ต้นเหตุคือความอยากไม่มีสิ้นสุดที่มีอยู่ในใจ อันเป็นเหตุทำให้ใจเกิดทุกข์อย่างแท้จริงนั้นนั่นแล เราได้ละขาดไปจากใจแล้ว" ฯ

อิทัง ทุกขะนิโรโธ อะริยะสังัจจันติ เม ภิกขะเว ปุพเพ อะนะนุสสุเตสุ อัมเมสุ จักขุง อุตตะปาติ ญาณัง อุตตะปาติ ปัญญา อุตตะปาติ วิชชา อุตตะปาติ อาโลโก อุตตะปาติ ฯ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ดวงตาคือปัญญาเห็นธรรมและการกำหนดรู้ ความหยั่งรู้เหตุผล ตลอดถึงความรู้แจ้ง และความมีใจสว่าง ในธรรมทั้งหลายที่ไม่เคยรู้มาก่อน ได้เกิดขึ้นในปัญญาของเราแล้วอย่างนี้ว่า "การดับต้นเหตุคือความอยากไม่มีสิ้นสุดนี้ให้หมดไปจากใจ คือ การดับทุกข์ได้อย่างแท้จริง" ฯ

ตั้ง โข ปะนิทัง ทุกขะนิโรโธ อะริยะสังัจจัง สังฆิกาทัพพันติ เม ภิกขะเว ปุพเพ อะนะนุสสุเตสุ อัมเมสุ จักขุง อุตตะปาติ ญาณัง อุตตะปาติ ปัญญา อุตตะปาติ วิชชา อุตตะปาติ อาโลโก อุตตะปาติ ฯ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ดวงตาคือปัญญาเห็นธรรมและการกำหนดรู้ ความหยั่งรู้เหตุผล ตลอดถึงความรู้แจ้ง และความมีใจสว่าง ในธรรมทั้งหลายที่ไม่เคยรู้มาก่อน ได้เกิดขึ้นในปัญญาของเราแล้วว่า "การดับต้นเหตุคือความอยากไม่มีสิ้นสุดนี้ให้หมดไปจากใจ คือ การดับทุกข์ได้อย่างแท้จริงนั้นนั่นแล เป็นสิ่งที่ต้องทำให้แจ้งใจอยู่ตลอดเวลา" ฯ

ตั้ง โข ปะนิทัง ทุกขะนิโรโธ อะริยะสังัจจัง สังฆิกะตันติ เม ภิกขะเว ปุพเพ อะนะนุสสุเตสุ อัมเมสุ จักขุง อุตตะปาติ ญาณัง อุตตะปาติ ปัญญา อุตตะปาติ วิชชา อุตตะปาติ อาโลโก อุตตะปาติ ฯ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ดวงตาคือปัญญาเห็นธรรมและการกำหนดรู้ ความหยั่งรู้เหตุผล ตลอดถึงความรู้แจ้ง และความมีใจสว่าง ในธรรมทั้งหลายที่ไม่เคยรู้มาก่อน ได้เกิดขึ้นในปัญญาของเราแล้วว่า "การดับต้นเหตุคือความอยากไม่มีสิ้นสุดนี้ให้หมดไปจากใจ คือ การดับทุกข์ได้อย่างแท้จริงนั้นนั่นแล เราได้ทำให้แจ้งใจอยู่ตลอดเวลาแล้ว" ฯ

บทธรรมจกักปวัตตนสูตร

อิทัง ทุกขะนิโรธคามินี ปะฏิปะทา อะริยะสัจจันติ เม ภิกขะเว ปุพเพ อะนะนุสฺสฺเตสฺ ธัมเมสฺ จักขุ อุตตะปาติ ญาถัง อุตตะปาติ ปัญญา อุตตะปาติ วิชชา อุตตะปาติ อาโลโก อุตตะปาติ ฯ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ดวงตาคือปัญญาเห็นธรรมและการกำหนดรู้ ความหยั่งรู้เหตุผล ตลอดถึงความรู้แจ้ง และความมีใจสว่าง ในธรรมทั้งหลายที่ไม่เคยรู้มาก่อน ได้เกิดขึ้นในปัญญาของเราแล้วอย่างนี้ว่า "มรรคคือทาง ๘ ประการ เป็นข้อปฏิบัติให้ทุกข์ดับไปจากใจได้อย่างแท้จริง" ฯ

ตัง โข ปะนิทัง ทุกขะนิโรธะคามินี ปะฏิปะทา อะริยะสัจจัง ภาเวตัพพันติ เม ภิกขะเว ปุพเพ อะนะนุสฺสฺเตสฺ ธัมเมสฺ จักขุ อุตตะปาติ ญาถัง อุตตะปาติ ปัญญา อุตตะปาติ วิชชา อุตตะปาติ อาโลโก อุตตะปาติ ฯ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ดวงตาคือปัญญาเห็นธรรมและการกำหนดรู้ ความหยั่งรู้เหตุผล ตลอดถึงความรู้แจ้ง และความมีใจสว่าง ในธรรมทั้งหลายที่ไม่เคยรู้มาก่อน ได้เกิดขึ้นในปัญญาของเราแล้วอย่างนี้ว่า "มรรคคือทาง ๘ ประการ อันเป็นข้อปฏิบัติให้ทุกข์ดับไปจากใจได้อย่างแท้จริงนั้นแล เป็นธรรมที่ต้องทำให้มีใจไว้ตลอดเวลา" ฯ

ตัง โข ปะนิทัง ทุกขะนิโรธะคามินี ปะฏิปะทา อะริยะสัจจัง ภาเวตัพพันติ เม ภิกขะเว ปุพเพ อะนะนุสฺสฺเตสฺ ธัมเมสฺ จักขุ อุตตะปาติ ญาถัง อุตตะปาติ ปัญญา อุตตะปาติ วิชชา อุตตะปาติ อาโลโก อุตตะปาติ ฯ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ดวงตาคือปัญญาเห็นธรรมและการกำหนดรู้ ความหยั่งรู้เหตุผล ตลอดถึงความรู้แจ้ง และความมีใจสว่าง ในธรรมทั้งหลายที่ไม่เคยรู้มาก่อน ได้เกิดขึ้นในปัญญาของเราแล้วอย่างนี้ว่า "มรรคคือทาง ๘ ประการ อันเป็นข้อปฏิบัติให้ทุกข์ดับไปจากใจได้อย่างแท้จริงนั้นแล เราได้ทำให้มีใจไว้ตลอดเวลาแล้ว" ฯ

ยาวะกัวิญจะ เม ภิกขะเว อิเมสฺ จะตุสฺ อะริยะสัจเจสฺ เอวันติปะริวัฏฏัง ทวาทะสาการัง ยะถาภูตัง ญาณะทสฺสสะนัง นะ สุวิสุตัง อะโหสิ ฯ
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความจริง ๔ อย่าง อันทำให้ใจไกลจากกิเลสนี้ ถ้าหากเรายังไม่รู้เห็นตามความเป็นจริง โดยอาการหมุนเวียนแห่งปัญญาญาณ ครบ ๓ รอบทั้ง ๔ อย่าง รวมเป็นอาการ ๑๒ รอบ (อาการ ๑๒ รอบนี้ เรียกว่า ญาณ ๓ คือ

1. สัจจญาณ : การหยั่งรู้ให้ทราบชัดในความจริงแต่ละอย่างในความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ว่าเป็นทุกข์แท้จริง, ตัณหาคือเหตุเกิดทุกข์แท้จริง, การดับตัณหาคือการดับทุกข์ได้แท้จริง, มรรคคือ ทาง ๘ ประการเป็นข้อปฏิบัติให้ทุกข์ดับไปจากใจได้อย่างแท้จริง
2. กิจจญาณ : การหยั่งรู้ให้ทราบชัดว่า จะต้องทำอย่างไรกับความจริงแต่ละอย่างนั้น ว่า ตัวทุกข์ควรต้องกำหนดรู้ตลอดเวลา, ตัณหาต้องละให้ขาด, การดับตัณหาเป็นสิ่งที่ต้องทำให้แจ้งในใจตลอดเวลา, มรรค ๘ เป็นธรรมที่ต้องทำให้มีใจไว้ตลอดเวลา และ
3. กตญาณ : การหยั่งรู้ว่าได้ทำหน้าที่ทุกอย่างในความจริงแต่ละอย่างนั้นได้โดยบริบูรณ์แล้ว คือ ทุกข์รู้ด้วยปัญญาโดยตลอดแล้ว, ตัณหาได้สะอาดไปจากใจแล้ว, การดับตัณหาได้ทำให้แจ้งในใจตลอดเวลาแล้ว, มรรค ๘ ได้ทำให้มีใจไว้ตลอดเวลาแล้ว)

เนวะ ตาวาทัง ภิกขะเว สะทเวกะ โลเก สะมาระกะ สะพรัทมะกะ สัสสะมะณะปะราทมะณิยา ปะชาเย สะทเวมะนุสฺสายะ อะนุตตะรัง สัมมาสัมโพธิง อะภิสัมพุทโธ ปัจฉัญญาสิง ฯ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราไม่กล้าประกาศยืนยันแก่มนุษยโลก ตลอดถึงเทวโลก มารโลก พรหมโลก รวมทั้งหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ พร้อมทั้งเทวดาและมนุษย์ ให้ได้รู้เพียงนั้น ว่าเราได้ตรัสรู้พร้อมซึ่งปัญญาเครื่องตรัสรู้โดยชอบอันยอดเยี่ยม ซึ่งไม่มีความตรัสรู้อื่นในโลกใด ๆ หรือ ของใคร ๆ จะเทียบได้ ฯ

บทธรรมจกกับปวัตตนสูตร

ยะโต จะ โข เม ภิกขเว อิมสฺ จेतฺตฺส อริยสัจเจสฺส เอวันติปริวัฏฏํ ทวาทสาการัง ยะถาภูตัง ญาณะทสฺสเนงฺ สฺวิสฺทชฺชํ อะโหสิ ฯ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อใดแล ความจริง ๔ อย่าง อันทำให้ใจไกลจากกิเลสนี้ เราได้รู้เห็นตามความเป็นจริง โดยอาการหมุนเวียนแห่งปัญญาญาณ ครบ ๓ รอบทั้ง ๔ อย่าง รวมเป็นอาการ ๑๒ รอบ ด้วยปัญญาอันบริสุทธิ์หมดจดแล้ว ฯ

อะถาทัง ภิกขเว สหะเทวะเก โลเก สหะมาระเก สหะพรัทมะเก สหะสสะมะณะพราหมณะนียา ปะชาเย สหะเทวะมะนุสสาเย อะนุตตะรัง สัมมาสัมโพธิงฺ อะภิสัมพุทฺโธ ปัจฉัญญาสิง ฯ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อนั้น เราจึงกล่าวประกาศยืนยันแก่มนุษยโลก ตลอดถึงเทวโลก มารโลก พรหมโลก รวมทั้งหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์พร้อมทั้งเทวดาและมนุษย์ ให้ได้รู้เฉพาะว่า เราได้ตรัสรู้พร้อมซึ่งปัญหาเครื่องตรัสรู้โดยชอบอันยอดเยี่ยม ซึ่งไม่มี ความตรัสรู้อื่นในโลกใด ๆ หรือของใคร ๆ จะเทียบได้ ฯ

ญาณัญจะ ปะนะ เม ทสฺสเนงฺ อุทะปาติ อะกุปปา เม วิมุตติ อยะมะนัตติมา ชาติ นัตถิทานิ ปุณฺโพนะโวติ ฯ
ก็แล ปัญญาอันรู้เห็นได้เกิดขึ้นแก่เราแล้วว่า "กิเลสเครื่องรัดรั้งใจทั้งหลายไม่สามารถจะกำเรบขึ้นมาได้อีกแล้ว จิตของเราได้หลุดพ้นจากกิเลสโดยวิเศษแล้ว ชาตินี้เป็นชาติสุดท้ายของเราแล้ว บัดนี้ไม่มีภพเป็นที่เกิดสำหรับเราอีกแล้ว" ฯ

อิทมะโวจะ ภาคะวา ฯ

ครั้นเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงแสดงความจริง ๔ อย่างอันประเสริฐ อันทำให้ใจไกลจากกิเลสอย่างนี้แล้ว ฯ

อัตตะมะนา ปัญจะวัคคิยา ภิกขุ ภาคะวะโต ภาสีตัง อะภินันทุงฺ ฯ
พระภิกษุปัจฉิมวัคคีย์เหล่านั้น ก็มีความเพลิดเพลिनยินดีในธรรมที่พระพุทธองค์ทรงตรัสแล้วนั้น ฯ

อิหมฺลมิญจะ ปะนะ เวยยากระณะสฺมิง ภาญญะมาเน

ก็ในเมื่อขณะที่พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงกล่าวแสดงความละเอียดพิศดารแห่งความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการอยู่นั้นแล

อาลัยสมะโต โภณทัณฺฑัญญสฺส วิระชฺชัง วิตะมะลลัง อัมมะจักขุง อุทะปาติ "ยังฺกิญฺจิ สหะมุทะยะอัมมัง สัพพันตัง นิโรธะอัมมันติ" ฯ
ดวงตาคือ ปัญญาอันเห็นธรรม ซึ่งปราศจากอสุติ ปราศจากมลทิน ได้เกิดแล้วแก่ท่านโภณทัณฺฑัญญะ ผู้มีอายุอย่างนี้ว่า "สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดาแล้ว สิ่งนั้น ๆ ทั้งปวง ก็ต้องดับสลายไปเป็นธรรมดา" ฯ

ปะวัตติเต จะ ภาคะวะตา อัมมะจักเก

ก็เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ทรงประกาศวงล้อมแห่งธรรมให้เป็นที่ไปแล้วนั้นแล

ภุมมา เทวา สหะเทวะมะนุสสาเวสุง

ภุมิเทวดาทั้งหลาย ก็ส่งเสียงให้บันลือลั่นขึ้นว่า

บทถมมจักกัปปวัตตนสูตร

"เอตัมภะคะวะตา พาราณะสิยัณ อิติปะตะเน มิตะทาเย อะนุตตรัง อัมมะจักกัณ ปะวัตตัตถัง อัมปะภูวัตตัตถัง สะมะเถนะ วา พราหมะเถนะ วา เทเวนะ วา มาเรนะ วา พรหมุณา วา เกนะจิ วา โลกัสมินติ" ๖

"นั่นคือ วงล้อแห่งธรรมอันยอดเยี่ยม ไม่มีอะไรเทียบได้ อันพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงประกาศให้เป็นไปแล้ว ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ใกล้เมืองพาราณสี ซึ่งวงล้อแห่งธรรมอย่างนี้ อันสมณพราหมณ์ ตลอดถึง เทวดา มาร พรหม และใครๆ ในโลก ไม่สามารถให้เป็นไปได้"

ภุมมานัง เทวานัง ลัทธัง สุตวา จาตุมมะหาราชิกา เทวตา ลัทธะมะนุสสาเวสุง ๖
เทพเจ้าเหล่าชั้นจาตุมหาราช ได้ฟังเสียงของเทพเจ้าเหล่าภุมิเทวตาแล้ว ก็ส่งเสียงให้บันลือลั่นขึ้น ๖

จาตุมมะหาราชิกานัง เทวานัง ลัทธัง สุตวา ตาวะติงสา เทวา ลัทธะมะนุสสาเวสุง ๖
เทพเจ้าเหล่าชั้นดาวดึงส์ ได้ฟังเสียงของเทพเจ้าเหล่าชั้นจาตุมหาราชแล้ว ก็ส่งเสียงให้บันลือลั่นขึ้น ๖

ตาวะติงसानัง เทวานัง ลัทธัง สุตวา ยามา เทวา ลัทธะมะนุสสาเวสุง ๖
เทพเจ้าเหล่าชั้นยามา ได้ฟังเสียงของเทพเจ้าเหล่าชั้นดาวดึงส์แล้ว ก็ส่งเสียงให้บันลือลั่นขึ้น ๖

ยามานัง เทวานัง ลัทธัง สุตวา तुสิตา เทวา ลัทธะมะนุสสาเวสุง ๖
เทพเจ้าเหล่าชั้นตูลิตได้ฟังเสียงของเทพเจ้าเหล่าชั้นยามาแล้ว ก็ส่งเสียงให้บันลือลั่นขึ้น ๖

ตูลิตานัง เทวานัง ลัทธัง สุตวา นิมมานะระตี เทวา ลัทธะมะนุสสาเวสุง ๖
เทพเจ้าเหล่าชั้นนิมมานรติ ได้ฟังเสียงของเทพเจ้าเหล่าชั้นตูลิตแล้ว ก็ส่งเสียงให้บันลือลั่นขึ้น ๖

นิมมานะระ*ง เทวานัง ลัทธัง สุตวา ประณีมิตะวะสะวัตตี เทวา ลัทธะมะนุสสาเวสุง ๖
เทพเจ้าเหล่าชั้นปรณิมิตวสวัตตี ได้ฟังเสียงของเทพเจ้าเหล่าชั้นนิมมานรติแล้ว ก็ส่งเสียงให้บันลือลั่นขึ้น ๖

ประณีมิตะวะสะวัต*ง เทวานัง ลัทธัง สุตวา พรหมะกาเยกา เทวา ลัทธะมะนุสสาเวสุง
เทพเจ้าเหล่าที่เกิดในหมู่พรหม ได้ฟังเสียงของเทพเจ้าเหล่าชั้นปรณิมิตวสวัตตีแล้ว ก็ส่งเสียงให้บันลือลั่นขึ้นว่า

"เอตัมภะคะวะตา พาราณะสิยัณ อิติปะตะเน มิตะทาเย อะนุตตตัง อัมมะจักกัณ ปะวัตตัตถัง อัมปะภูวัตตัตถัง สะมะเถนะ วา พราหมะเถนะ วา เทเวนะ วา มาเรนะ วา พรหมุณา วา เกนะจิ วา โลกัสมินติ" ๖

"นั่นคือ วงล้อแห่งธรรมอันยอดเยี่ยม ไม่มีอะไรเทียบได้ อันพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงประกาศให้เป็นไปแล้ว ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ใกล้เมืองพาราณสี ซึ่งวงล้อแห่งธรรมอย่างนี้ อันสมณพราหมณ์ ตลอดถึง เทวดา มาร พรหม และใครๆ ในโลก ไม่สามารถให้เป็นไปได้"

อิติหะ เตะนะ จะเถนะ เตะนะ มุทุตะเตนะ ยาวะ พรหมะโลกา ลัทโท อัมภุคคัจฉิ ๖
และโดยขณะเดียวเท่านั้น เสียงก็ดังขึ้นไปถึงพรหมโลกด้วยอาการอย่างนี้ ๖

อะยัญจะ ทะสะสะหัสสี โลกะธาดู ลังกัมปี ลัมปะกัมปี ลัมปะเววิ ๖
และเสียงนี้ได้สะท้อนสะท้อนทั่วทั้ง ดั่งสนั่นไปตลอดทิศทั้ง ๔ ทิวทั้งหมื่นโลกธาตุ ๖

บทถ่มมจกกับปวัตตนสูตร

อัปปะมาโณ จะ โธฟ้าโร โธภาโส โลเก ปาตุระโหสิ อติกัมเมวะ เทวานัง เทวานุภาวัง ฯ

อีกทั้งแสงสว่างอันใหญ่ยิ่งไม่มีประมาณ ได้ปรากฏแล้วในโลก ล่วงเทวานุภาพของเทวดาทั้งหลายเสียหมด ฯ

อะถะ โข ภะคะวา อุตานัง อุตานะสิ "อัญญาสิ ะตะ โภ โกณฑัญโญ อัญญาสิ ะตะ โภ โกณฑัญญุตติ" ฯ

ในลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงเปล่งอุทานขึ้นว่า "โกณฑัญญะผู้เจริญได้รู้แล้วหนอ โกณฑัญญะผู้เจริญได้รู้แล้วหนอ" ฯ

(อัญญาสิ : ได้รู้แล้ว)

อิติหัง आयัสมะโต โกณฑัญญัสสะ "อัญญาโกณฑัญโญ" เตววะ นามัง อะโหสิตี ฯ

เพราะเหตุที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเปล่งอุทานขึ้นมาอย่างนี้แล นามว่า "อัญญาโกณฑัญญะ" นั้นนั่นแหละ ได้มีแล้วแก่

พระโกณฑัญญะผู้มีอายุ ด้วยประการฉะนี้ แล ฯ

